

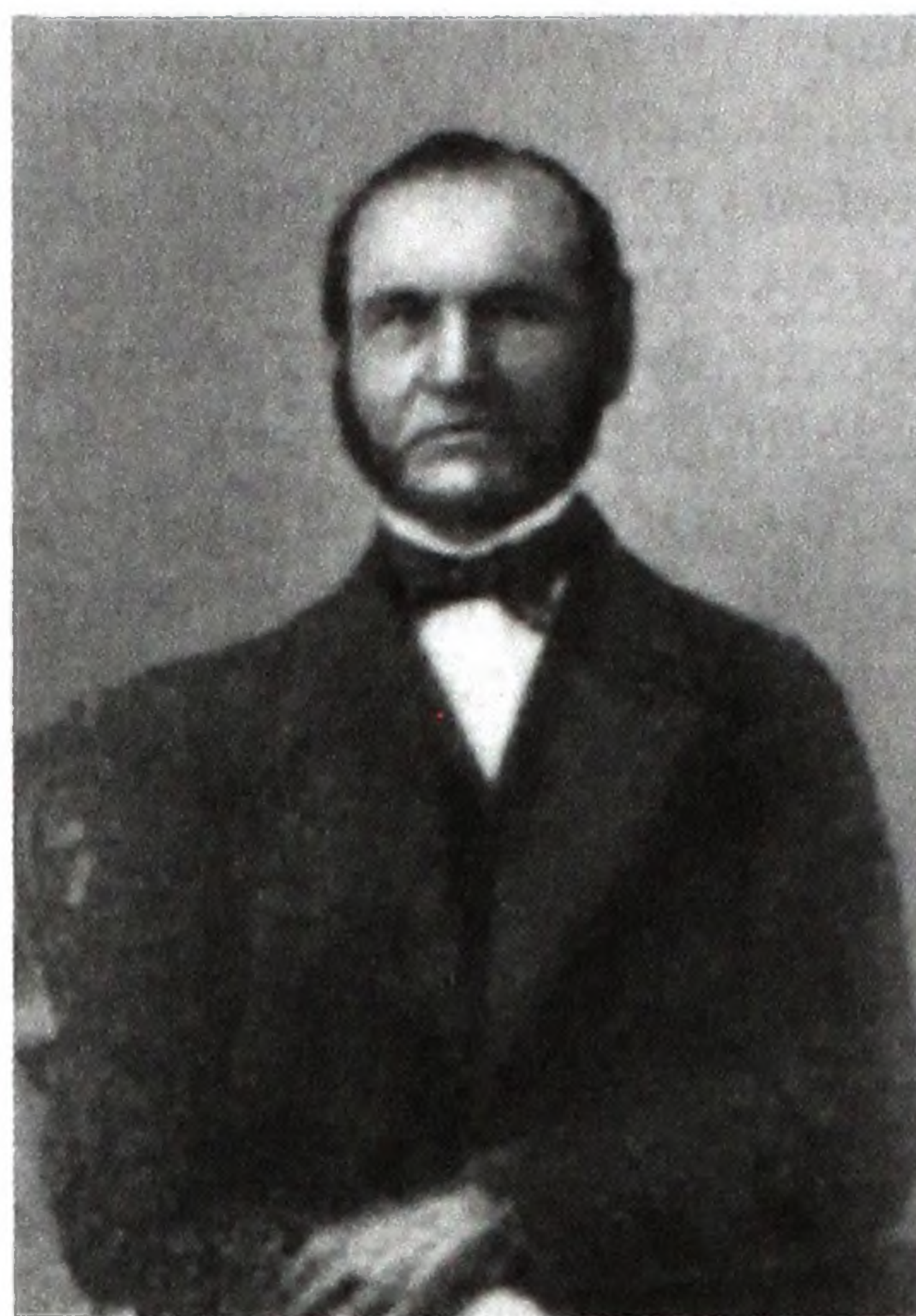
НОВИЦЬКИЙ Орест Маркович [рос. Новицкий Орест Маркович] (25.01 [06.02].1806–04[16].06.1884 *), випускник і викладач КДА – філософ, історик філософії та релігії, богослов. Брат протоієрея Феофіла Марковича *Новицького*.

Нар. у с. Пилипи Житомир. пов. Волин. губ. (нині – с. Пилипівка Чуднівського р-ну Житомир. обл.) у сім'ї, що належала до давнього шляхетського роду. Батько Н. Марк Гаврилович Новицький, колишній уніатський парох, який приєднався до православ'я разом із парафією у 1795, служив священником місцевого Свято-Покровського храму.

Після закінчення Острозького повітового ДУ (1816–21) та Волин. ДС (1821–27) навчався у КДА (1827–31), де здобув ступ. магістра богослов'я і словесних наук (ухвалу Конференції КДА від 16.07.1831 затверджено Комісією духовних уч-щ 30.09.1831). У 1832 випускний твір Н. «О духоборцах», написаний на тему, запропоновану митрополитом Київським і Галицьким Євгенієм (Болховітіним), вийшов друком у збірнику найкращих творів студентів КДА (де було надруковано також кілька його проповідей) та окремим виданням.

Після закінчення КДА з 04.10.1831 обіймав посаду професора філософії Полтав. ДС у м. Переяславі Полтав. губ. (нині – м. Переяслав-Хмельницький Київ. обл.). З 28.09.1832 був також бібліотекарем семінарії. Започаткував студентську б-ку Полтав. ДС.

З 09.11.1833 – бакалавр польс. мови КДА. Читав цей предмет до 15.10.1834, одночасно обіймаючи з 08.03.1834 посаду бакалавра філософії. У 1834–35 поєднував службу у КДА із викладанням філософії на посаді ад'юнкта у новоствореному Ун-ті Св. Володимира (з 17.10.1834), куди був запрошений за рекомендацією ректора КДА архімандрита *Іно-*

Орест
Новицький

кентія (Борисова). З 01.08.1835 – екстраорд. професор філософії КДА, член академ. Конференції.

Після виходу із духовного звання (08.08.1835) та затвердження на посаді штатного екстраорд. професора філософії Ун-ту Св. Володимира (19.10.1835) звільнився із КДА, з якою в подальшому зберігав тісні зв'язки. За ініціативою митрополита Євгенія і ректора Інокентія долучився до кола перших вітчизн. дослідників слов'ян. Біблії (1835–37).

З 29.01.1837 – орд. професор ун-ту. У різні роки викладав історію філософії, логіку, психологію, «моральну філософію у поєднанні з природним правом» та основи педагогіки. Завдяки видатним лекторським здібностям, ерудованості, ораторській майстерності Н., його лекції привертали увагу не лише студентів, а й колег та високих гостей ун-ту. Протягом тривалого часу займався адм. діяльністю на посаді декана 1-го відділення філос. ф-ту (16.09.1838–02.09.1839; 17.12.1840–13.01.1842; 15.11.1845–31.01.1849)**.

Перебуваючи на університетській службі, за сумісництвом із 26.12.1837 виконував обов'язки цензора Київ. цензурного ком-ту.

* Дата смерті – за даними некрологів. За даними метричної виписки про смерть помер 05[17].06.1884 (див.: ІР НБУВ. – Ф. 201. – № 6. – Арк. 24).

** Дати – з дня затвердження на посаді.

Після звільнення з Ун-ту Св. Володимира у зв'язку із закриттям каф-ри філософії (згідно з імп. указом від 22.06.1850, який стосувався усіх світських вищих навч. закладів) перейшов на посаду штатного цензора цього ком-ту (з 04.09.1850). Був його скарбничим (з 26.02.1851) та головою (з 29.01.1863). Після закриття ком-ту обіймав посаду київ. цензора з іноз. цензури (з 01.12.1865), яку певний час поєднував із посадою цензора із внутр. цензури (03.01–28.05.1868). 28.12.1869 вийшов у відставку за вислугою років.

У шлюбі з Матрьоною Степанівною Новицькою (у дівочтві – Соколовою, донькою чиновника; 1822–1884) виховав трьох дочок (Зінаїду, 1842 р. н.; Лідію, 1856 р. н.; Клавдію, 1858 р. н.) та трьох синів (Леоніда, 1844 р. н.; Аркадія, 1850 р. н.; Ізмаїла, 1854 р. н.).

Протягом багаторічної сумлінної служби мав численні подяки та відзнаки. Був нагороджений, зокрема, орденами Св. Анни 3-го (16.11.1837), 2-го (25.02.1847) та 2-го з імп. короною (03.12.1854) ступ. Разом із сім'єю 26.02.1847 затверджений у спадковому дворянстві. З нагоди 50-річчя Ун-ту Св. Володимира 11.05.1884 був обраний його почесним членом.

Помер у Києві на 79-му році життя. Похований на кладовищі Київ. Свято-Вознесенського Флорівського жін. монастиря.

Як один із найзначніших представників духовно-академ. та університетської філософії в Росії ХІХ ст., Н. належить до тих професорів, які заклали традицію критичного осмислення здобутків західноєвроп., передусім нім., філософії та її залучення до вітчизн. історико-культ. контексту. Висловлюючи переконання в недостатності й однобічності як раціоналістичних, так і емпіричних філос. побудов, у пошуках цілісного універсального світогляду прагнув творчого синтезу нім. раціоналізму з релігійно-правосл. досвідом, убачаючи шлях до нього у вищому замиренні раціонального й емпіричного, ідеального і реального, віри і знан-

ня. Із цим шляхом пов'язував специфіку і розвиток правосл. філософії.

У промові «Об упреках, делаемых философии в теоретическом и практическом отношении, их силе и важности», виголошеній на університетських урочистостях у Києві 15.07.1837, вперше на вітчизн. теренах обґрунтував наук. статус філософії та вагому сусп. значущість філос. освіти як найефективнішого засобу пробудження в людині «самодіяльної сили її духу», самостійного переконання та вільної дії, формування моральної свідомості й усвідомлення власного високого призначення.

Був відомий як автор навч. посібників із логіки та психології (зокрема його «Краткое руководство к логике с предварительным очерком психологии» (К., 1844), що витримало кілька перевидань, у 1840-х мало статус офіц. підручника для гімназій Київ. учбового округу). Зробив вагомий внесок у становлення і розвиток історико-філос. науки на теренах Рос. імперії. Творчо переосмислюючи теор. та методологічні настанови Гегеля й керуючись у дослідженні історико-філос. процесу принципом історизму, розробив цілісну концепцію історії філософії, ґрунтованої на ідеї єдності філософії і релігії як найголовніших феноменів духовного життя людства. Першим із вітчизн. істориків філософії увиразнив прагнення до подолання гегелівського апріоризму й ототожнення логічного та історичного, обґрунтовуючи необхідність вивчення філософії в контексті «живої» історії людства. Як автор перших російськомовних нарисів з історії інд. філософії, опублікованих у 1844–46, залишив помітний слід у історико-філос. сходознавстві. У гол. зі своїх праць – монографії «Постепенное развитие древних философских учений в связи с развитием языческих верований» (у 4 т.; К., 1860–61) – вперше на теренах Рос. імперії здійснив не лише оригінальну спробу осмислення історико-філос. процесу в контексті взаємозв'язку філософії з реліг. віру-

ваннями доби, а й справжнє професійне дослідження з історії давньосхід. та античної філософії. Здобувши високу оцінку відомих фахівців поч. ХХ ст. (В. В. Розанова, П. В. Флоренського, О. Ф. Лосева, Г. В. Флоровського, Д. І. Чижевського) і не втративши наук. значущості через півстоліття з дня свого виходу, на поч. 1860-х ця праця наразилася на гостре несприйняття з боку «прогресивних» рос. інтелектуалів (М. Г. Чернишевський, М. О. Антонович, П. Л. Лавров та ін.). В атмосфері цькування Н., відчуваючи «несвоєчасність» своїх філос. студій, припинив друкувати працю, яка була справою його життя.

На схилку років повернувся до тематики свого випускного твору, опублікувавши суттєво оновлену й доповнену монографію, присвячену висвітленню історії та віровчення духоборів – поширеної у Рос. імперії з кін. XVIII ст. реліг. течії, що відкидала зовн. церк. обрядовість.

У ІР НБУВ зберігається особовий фонд Н. (ф. 201), що містить рукописи його праць, лекцій, програм курсів, рецензій, біогр. документи і матеріали, листування та ін. джерела, цінні для дослідників його спадщини, історії КДА та Університету Св. Володимира, розвитку освіти на теренах Рос. імперії ХІХ ст.

Осн. тв.: О духоборцах // Опыт упражнения воспитанников Киевской духовной академии пятого учебного курса. – Т. II. – К., 1832. – С. 1-146; [Те саме]. – К., 1832. – [2], 146 с.; О первоначальном переводе Свящ. Писания на славянский язык. – К., 1837. – [6], 81 с.; Об упреках, делаемых философии в теоретическом и практическом отношении, их силе и важности // ЖМНП. – 1838. – Ч. XVII. – Отд. II. – С. 229-329; [Те саме]. – К., 1838. – [2], 50 с.; СПб., 1838. – [2], 101 с.; О разуме как высшей познавательной способности // ЖМНП. – 1840. – Ч. XXVII. – Отд. II. – С. 125-142; Руководство к опытной психологии. – К., 1840. – XIV, 489 с.; Руководство к логике. – К., 1841. – VIII, 324 с.; Разбор сочинения К. Зедергольма под заглавием «История древней философии» // Одиннадцатое присуждение учрежденных П. Н. Демидовым наград. 17 апреля 1842 г. – СПб., 1842. – С. 237-266; Краткое руководство к логике с предварительным очерком психологии. – К., 1844. – [2], 188 с.; 2-е изд. – К., 1846; 3-е изд. – К., 1848; Очерк индийской философии // ЖМНП. – 1844. – Ч. XLI. – Отд. II. – С. 151-203; Ч. XLIII. – Отд. II. – С. 99-

118; 1846. – Ч. LII. – Отд. II. – С. 1-53; Постепенное развитие древних философских учений в связи с развитием языческих верований : в 4 т. – Т. 1 : Религия и философия Древнего Востока. – К., 1860. – XVI, 326 с.; Т. 2 : Религии классического мира и первая половина греческой философии. – К., 1860. – VIII, 429 с.; Т. 3 : Вторая половина греческой философии и общий взгляд на характер этой философии. – К., 1860. – VI, 362 с.; Т. 4 : Религия и философия Александрийского периода. – К., 1861. – VIII, XX, 384 с.; Духоборцы. Их история и вероучение. – К., 1882. – 282 с.; Новицкий Орест Маркович [автобиографическая записка] // Биогр. словарь профессоров и преподавателей имп. Университета Св. Владимира (1834-1884) / сост. и ред. В. С. Иконников. – К., 1884. – С. 489-528; Декілька слів у відповідь на рецензію твору «Поступовий розвиток стародавніх філософських вчень і т. д.», вміщену в «Сучаснику» / публ. і пер. укр. М. Л. Ткачук // ФіСД. – 1996. – № 1-2. – С. 192-207.

Арх.: ІР НБУВ. – Ф. I. – № 6271; Ф. III. – №№ 63230-63528; Ф. 201 [особовий фонд Н.]. – 85 од. (1780 – поч. ХХ ст.); Ф. 301 (КДА). – № 348 Л; ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 946, 1017, 1023.

Опубл. дж.: Министерские распоряжения // ЖМНП. – 1846. – Ч. XLIX. – С. 53; Ч. LIII. – С. 13; Высочайшие повеления // Там само. – 1847. – Ч. LIV. – С. 136; Некролог [Орест Маркович Новицкий] // КЕВ. – 1884. – № 13. – Ч неофиц. – С. 586-588; Новицкий Орест Маркович (Некролог) // КС. – 1884. – № 7. – С. 547-554; Романович-Славатинский А. В. Моя жизнь и академическая деятельность. 1832-1884 гг. : Воспоминания и заметки // ВЕ. – 1903. – Кн. 1. – С. 168; Кн. 2. – С. 612; Кудрявцев П. П. До історії освіти на Україні. Два невидані уривки з автобіографічної записки Ор. М. Новицького // Записки історико-філол. відділу ВУАН. – Кн. 13-14. – К., 1927. – С. 174-184.

Літ.: [Чернышевский Н. Г.]. [Рец. на кн.] : Постепенное развитие древних философских учений в связи с развитием языческих верований. Соч. Ор. Новицкого. Ч. I. Религия и философия Древнего Востока. Киев. В университетской типографии. 1860 г. // Современник. – 1860. – № 6. – С. 217-230; Шульгин В. Я. История Университета Св. Владимира. – К., 1860. – С. 79, 113-115, 157, 159-160; Лавров П. Л. Постепенное развитие древних философских учений в связи с развитием языческих верований, соч. Ор. Новицкого; ч. I. Религия и философия Древнего Востока; ч. II. Религия классического мира и первая половина греческой философии // Русское слово. – 1861. – № 1. – С. 1-22; Владимирский-Буданов М. Ф. История имп. Университета Св. Владимира. – Т. 1. – К., 1884. – С. 116-118, 239, 341, 359, 432, 467, 552-553; Теодорович Н. И. Волынская духовная семинария. История первоначального устройства ее и подведомственных ей духовных училищ. Списки воспитанников, окончивших в ней курс учения, а также начальников и наставников ее в период времени с 1796 по 1900 г. – Почаев, 1901. – С. 381-382; Кудрявцев П. П. Ще дві слова про О. М. Новицького // Записки історико-філол. відділу ВУАН. – Кн. 23. – К., 1929. – С. 229-232; Ткачук М. Л. Орест Новицький як філософ та історик філософії // НЗ

НаУКМА. – Т. 1 : Філософія та релігієзнавство. – К., 1996. – С. 85–93; *Вона ж.* Орест Новицький: долаючи забуття // ФіСД. – 1996. – № 1–2. – С. 175–191; *Вона ж.* Проблеми теорії і методології історії філософії у творчості Ореста Новицького // НЗ НаУКМА. – Т. 19 : Спец. випуск. – Ч. I. – К., 2001. – С. 87–92; *Вона ж.* Історико-філософське античнознавство в Києві ХІХ – початку ХХ ст. // НЗ НаУКМА. – Т. 21 : Філософія та релігієзнавство. – К., 2003. – С. 49–59; *Вона ж.* Як вивчали історію філософії в Університеті Св. Володимира // Магістеріум. – Вип. 13 : Історико-філос. студії. – К., 2004. – С. 65–74; *Вона ж.* Історико-філософське сходознавство у Києві ХІХ – початку ХХ ст. // НЗ НаУКМА. – Т. 50 : Філософія та релігієзнавство. – К., 2006. – С. 50–55; *Вона ж.* Орест Новицький: штрихи до життєпису // Магістеріум. – Вип. 65 : Історико-філос. студії. – К., 2016. – С. 73–84; *Друг О., Малаков Д.* Особняки Києва. – К., 2004. – С. 447, 448, 449, 450, 451, 453, 454, 456; *Печеранський І. П.* Декілька слів про методологічну концепцію Ореста Новицького // Українознавство. – 2008. – № 4. – С. 142–146; *Він же.* Поняття «розумної віри» у філософії Ореста Новицького // Мультиверсум. – К., 2009. – Вип. 77. – С. 170–176; *Шпет Г. Г.* Очерк развития русской философии. I. – М., 2008. – С. 106, 151, 152, 172, 202, 215, 216, 218, 219, 222–229, 230–232, 271, 275, 285, 433, 434, 487, 500, 501, 508–510, 538; *Шапран В., прот.* История православной церкви в селе Пилипы (Пилиповка) // Православна Житомирщина. – 2010. – № 7–8. – С. 4; *Завгородній Ю. Ю.* Рецепція індійської філософії в Україні. Лінія Вед (1840–1930-ті рр.). – К., 2013. – С. 20–21, 23, 24, 45–51, 136–138, 232–253, 301, 306–307.

М. Л. Ткачук

НОВИЦЬКИЙ Феофіл Маркович [рос. Новицкий Феофил Маркович] (1798–17[29].03.1865), протоієрей, випускник КДА – священнослужитель РПЦ, церк. педагог та адміністратор. Брат Ореста Марковича *Новицького*.

Нар. у с. Пилипи Житомир. пов. Волин. губ. (нині – с. Пилипівка Чуднівського р-ну Житомир. обл.) у сім'ї, що належала до давнього шляхетського роду. Батько Н. Марк Гаврилович Новицький, колишній уніатський парох, який приєднався до православ'я разом із парафією у 1795, служив священником місцевого Свято-Покровського храму. Після закінчення Волин. ДС (1813–19) у м. Острозі Волин. губ. (нині – адм. центр Острозького р-ну Рівн. обл.) навчався у новоствореній КДА (1819–23), де здобув

ступ. канд. богослов'я (затверджений Комісією духовних уч-щ 17.09.1823).

02.10.1823 розпочав пед. діяльність на посаді доглядача (ректора) Бердичівського повітового ДУ. Наступного року прийняв свящ. сан: 31.08.1824 був висвячений на ієрея Свято-Успенської церкви м. Бердичева. 28.07.1825 піднесений до сану протоієрея.

Восени 1828 переїхав до м. Варшави, отримавши призначення (з 30.09.1828) на посади настоятеля грец. Свято-Троїцької церкви (на той час – єдиного правосл. храму міста) та благочинного правосл. церков і монастирів, розташованих на території Царства Польського. Після проголошення останнього «органічною частиною» Рос. імперії (1832) входив до складу Урядової комісії внутр. і духовних справ (03.07.1833–29.10.1862). Брав активну участь у створенні Варшавського вікаріатства у складі Волин. єпархії (1834–40); зокрема, за дорученням урядової комісії відвідав усі правосл. парафії Царства Польського (26.10.1833–05.01.1834) та підготував докладний звіт про їхній стан. Після відкриття Варшавського вікаріатства став першим правосл. кафедральним протоієреєм м. Варшави (23.07.1834) – настоятелем Свято-Троїцького собору – та першоприсутнім членом Варшавського духовного правління (1834–41). У 1835 мав безпосередній стосунок до розробки проектів розбудови правосл. храмів на польс. теренах, а також Яблочинського Свято-Онуфріївського чол. монастиря. З 1840 активно займався благодійницькою діяльністю та облаштуванням правосл. Вольського кладовища, відкритого у передмісті Варшави у 1834.

Поєднуючи єпархіальну службу з пед. діяльністю, впродовж тривалого часу викладав Закон Божий у Варшавському Олександринському ін-ті (1833–43, 1850–59); був заковчителем правосл. учнів чол. і жін. Варшавських гімназій та повітових уч-щ (1835–50). Влітку 1840 опікувався підготовкою до відкриття Варшавського ДУ (17.09.1840),